

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

קו' רבי אהרן כהן כיצד נפטר ממצות חליצה בנודרת הנאה

שנינו במשנה (יבמות קיא): היבמה שאמרה בתוך שלשים יום לא נבעלתי - כופין אותו שיחלוץ לה. לאחר שלשים יום - מבקשין הימנו שיחלוץ לה. ופירש רש"י: שעד שלשים יום אדם מעמיד עצמו מלבעול, ולכן כל שלשים יום היא נאמנת לומר שלא נבעלה, ולכן כופין אותו לחלוץ לה. משא"כ לאחר שלשים יום שאין אדם מעמיד עצמו מלבעול, הוא נאמן שכבר בעלה, ולכן אינו חייב לחלוץ לה. ואמנם כיון שהיא שויתה אנפשיה חתיכה דאיסורא, שהרי אמרה שאינה יכולה להיות מותרת בגט אלא זקוקה היא לחליצה - לכן מבקשים ממנו לפוטרה בחליצה, אבל לא כופים.

עוד ממשיכה המשנה: הנודרת הנאה מיבמה, בחיי בעלה - כופין אותו שיחלוץ לה. לאחר מיתת בעלה - מבקשין הימנו שיחלוץ לה. ואם נתכוונה לכך, אפילו בחיי בעלה מבקשין הימנו שיחלוץ לה. ומפרש רש"י, שאם נדרה כן בחיי בעלה לא התכוונה לפטור עצמה הימנו לאחר מיתת בעלה, אלא שהיה להם כעס זה עם זה ולכן הדירה הנאה ממנו. משא"כ אם נדרה כן אחר שנפלה לפניו ליבום, או שעשתה כן מחיים אך התכוונה שלא יוכל היבם לייבמה - בכה"ג אין כופין אותו לחלוץ אלא מבקשין הימנו שיחלוץ לה.

ובבית אהרן לרבי אהרן כהן זצ"ל (סימן כח אות יג) תמה על דין זה שמבקשים ממנו לחלוץ לה, הרי לכאורה מחוייב ועומד לחלוץ לה כדי לקיים דין יבום המוטל עליו. ואף שקיי"ל שמצות יבום קודמת למצות חליצה, אך באופן שאינו יכול ליבם הרי ודאי חייב לחלוץ, ואם כן מדוע רק מבקשין ממנו לחלוץ ואין כופין אותו לקיים דינו. ובשלמא במקרה הראשון במשנה באומר אחר שלשים יום בעלתי והיא אומרת לא בעלתי - שאז הוא נאמן כיון שאין אדם מעמיד עצמו מלבעול יותר משלושים יום, וכיון שהוא נאמן אם כן לפי דבריו הוא כבר קיים מצות יבום ואין אפשרות לכופו לקיים מצות חליצה כיון שלפי דעתה שטוענת שלא נבעלה מקיים מצוה בחליצה זו. אבל בסיפא של המשנה, בנודרת הנאה מיבמה, מה אכפת לנו שהיא אסורה על היבם בהנאה ולכן אינו יכול לייבמה, הלא סוף סוף מוטלת עליו המצוה לייבמה, וכיון שאינו יכול לייבמה מדוע לא נכופו לחלוץ ולקיים עכ"פ את מצות החליצה.

מחלוקת החכם צבי והרש"ש אם מצות חליצה רק להתירה לעולם ודקדוק לשון רש"י

והנה במשנה בסנהדרין (יח.) תנן: המלך... לא חולץ ולא חולצין לאשתו. ופירש רש"י (יט:): ולא חולצין לאשתו, מפני שאסורה לינשא. ומדברי רש"י משמע שכל ענין החליצה אינו אלא להתירה לשוק, ולכן כיון שאשה זו אשת המלך היא ואסורה בלאו הכי להינשא לאחר אחר פטירתו, ממילא אין טעם לחליצתה.

ועמד על כך הרש"ש (שם) והעיר על דברי רש"י, שלכאורה מצות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להינשא, אלא היא מצוה מטעם הכמוס מאיתנו אף אם אינה רוצה להנשא לעולם. ואמנם החכם צבי (סימן א) למד אף הוא שמצות חליצה עניינה כדי שתהא מותרת לינשא, ונקט שם שאם היבם והיבמה אינם רוצים בחליצה, אין כופים אותם לכך, כיון שעיקר מצות החליצה היא מלתא דידה, ואם אמרה שאינה חפצה בכך אינו צריך לחלוץ לה. ויעויין ברש"ש שם שתמה על החכם צבי וביאר דברי רש"י באופן אחר.

ולכאורה לפי פשטות דברי רש"י ולפי דעת החכם צבי שמצות חליצה אין עניינה אלא כדי להתירה לעולם, אם כן יש ליישב שכל שנדרה הנאה מיבמה אין כופין אותו לקיים מצות חליצה להתירה לעולם, כיון שהיא אסרה עצמה עליו שלא כדון. ואמנם מעיר רבי אהרן כהן כי אין בכך טעם מספיק, כי מה בכך שכל טעם המצוה כדי להתירה לעולם, הרי סוף סוף מוטלת עליו המצוה להתירה לעולם - ואיך יפטור עצמו בכך מחמת שנדרה הנאה ממנו.

דעת המאירי שנודרת הנאה קונסים אותה שלא לכופו לחלוץ לה

והנה המאירי ביאר דין המשנה שהנודרת הנאה מיבמה בחיי בעלה כופין אותו שיחלוץ לה, שאין לנו לעגנה בתורת קנס כיון שבחיי בעלה נדרה ולא לכוונת הפקעת מצות יבום. ומתוך דבריו למדנו שאם נדרה אחר שמת בעלה או שנתכוונה להדיא לאסור יבמה עליה - הרי יש לנו לקונסה על שהתכוונה להפקיע מצות יבום.

ולדברי המאירי יש לומר שמטעם קנס זה הפקיעו מצות חליצה ואמרו לו שלא יחלוץ לה. אלא שהבית אהרן מעיר שאף שיש כח ביד חכמים לעוקר דבר מן התורה בשב ואל תעשה, הרי כאן מוכח שלא הפקיעו המצוה, שהרי מבקשים ממנו שיחלוץ, וכיון שלא הפקיעו את הדין תורה מדוע לא יכפוהו כדי לקיים מצוה זו של חליצה. ודוחק לומר שזה גופא היה הקנס שיסתלקו בית דין מלכוף אותו על מצוה זו, אך מאידך לא קנסו לעקור המצוה לגמרי.

יסוד הבית אהרן שחליצה בחייבי עשין אינה לקיום מצות חליצה אלא להתירה לשוק

והנה הרמב"ם (מלכים פ"ב ה"ג) כתב טעם אחר להא דאין חולצין לאשת כהן: כיון שאי אפשר ליבם את אשתו כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה. דהיינו שפטורה מדין חליצה מדין כל שאינו עולה ליבום אינה עולה לחליצה.

פטור

ממצות

חליצה

בנודרת

הנאה

מיבמה

יום ראשון כז סיון

יבמות דף קיא

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

והרש"ש (סנהדרין שם) הקשה על דעת הרמב"ם מהא דכתבו התוספות (ויבמות כ: ד"ה גזירה) שחייבי עשין מדאורייתא אינם עולים לייבום, ואע"פ מרבים מהכתוב "בימתו" שעולים עכ"פ לחליצה. וכיון שמה שאין אשת כהן מתייבמת הוא מקרא ד'שום תשים עליך מלך' שמהא אימתו עליך, אם כן מאי שנא עשה זה משאר עשים ומדוע בעשה זה סובר הרמב"ם שאין עולה לחליצה כיון שאין עולה לייבום.

וכתב הבית אהרן לחדש בגדר דרשת התורה שחייבי עשה ישנם בחליצה אף שאינם בייבום, שאין ביאורו שחידשה התורה בהם מצות חליצה אף שאינם עולים לייבום, אלא שבאמת כל שאינו עולה לייבום אינו עולה לחליצה ואף הם אין שייך בהם מצות חליצה מטעם זה. אלא שמכל מקום ריבתה התורה שיש בחייבי עשה מעשה חליצה להתירה לעולם, וזיקתה לא פקעה אם לא חלצה. ולפי זה ביאר היטב החילוק שבין כל העשין לעשה זה של שום תשים עליך מלך, כי בכל העשין זקוקה לחליצה כדי להתירה לעולם, משא"כ באלמנת מלך כיון שבלאו הכי אסורה לכל העולם ממילא לא נתחדש בה דין זה להצריכה חליצה כדי להתירה לעולם.

ועל פי זה ביאר גם את דין המשנה בנודרת הנאה מיבמה, שכיון שאינו יכול לייבמה הרי כל שאינה עולה לייבום אינה עולה לחליצה, אלא שעדיין היה ראוי לדון בה מצד הדין השני - להתירה לעולם שלא תתעגן, אך כיון שהיא גרמה לעצמה שלא יוכל לייבמה, לכן אינו מחוייב לחלוץ לה.

ביאור חדש בדין המשנה מקרא ד'לא יחפוץ האיש' ולא האשה

וראיתי מי שרצה לפרש דין המשנה בהקדם לשון הפסוק "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה" - אשר לשון זה מורה שכל דין החליצה תלוי ועומד במה שאינו חפץ לקחתה, וממילא יש למעט שבמקום שההימנעות מהייבום אינה מחמת 'לא יחפוץ האיש' אלא מחמת שהיבמה אינה חפצה בכך, וכגון שנדרה הנאה מיבמה, בכה"ג אין כופין אותו לקיים מצות חליצה.

ויש להעיר על ביאורו, מדין חייבי לאוין ועשין שאינם עולים לייבום ועולים לחליצה, ואף הם לא בגדר 'לא יחפוץ האיש'. אלא שיש לומר שאלו עולים לחליצה מריבוי ד'יבמתו' המרבה חיי"ל ועשין שאף שאינם עולים לייבום עולים לחליצה. ואמנם כיון שכתוב בפסוק 'לא יחפוץ האיש' - מקיימים לשון הפסוק לענין נודרת הנאה שאם היא הנודרת והאוסרת הייבום, בכה"ג אין כופים אותו לחלוץ.

אך נראה לדחות הדבר, שהרי מפורש במשנה שאף שאין כופין אותו לחלוץ, מכל מקום מבקשים ממנו לחלוץ. ואם אכן דורשים לשון הפסוק 'לא יחפוץ האיש' למעט אופן זה שהאשה לא חפצה, אם כן מדוע נמעט מאופן זה רק דין הכפייה על החליצה ולא נמעט עיקר דין החליצה, שלא נתחדש בתורה דין חליצה הפוטרה ומתירה לשוק אלא באופן ש'לא יחפוץ האיש', אך באופן שחפץ בכך והיא שנדרה הנאה מיבמה - לא יתקיים כלל דין החליצה.

מחלוקת הפני יהושע, המנ"ח והישועות יעקב על מי מוטלת מצות יבום וחליצה

והנה במקום אחר הבאנו מחלוקת האחרונים בגדר מצות יבום וחליצה, שדעת הפני יהושע (כתובות מ.) שמצות יבום חלה גם על היבמה. ומאיך המנחת חינוך (מצוה א אות טו) דקדק לשון הרמב"ם (ריש הל' יבום) שכתב מצות עשה שייבם אדם... ומצות עשה מן התורה לחלוץ לה... שנראה מלשונו שהמצוה היא רק על היבם ולא על היבמה. וכן החינוך (מצוות תקצח-תקצט) מנה מצות יבום ומצות חליצה, וסיים ונהוג בזכרים, הרי מבואר שאין המצוה על היבמה, שאם כן היה לו לסיים ונהוג בזכרים ונקבות כדרכו.

ובישועות יעקב (סימן קסט ס"ק כד) כתב שמלשון הפוסקים מבואר שמה שכופין את היבם לחלוץ או לייבם היינו כדי שלא תתעגן, ויש להבין מדוע לא נכפה עליו לקיים המצוה כדרך שכופין על קיום כל המצוות. וביאר, שבאמת באופן שאינו יכול לקיים מצות חליצה, וכגון שנחתכה רגלו, בכה"ג מוטלת עליו מצות עשה דייבום ויכפו אותו כדרך שכופין על כל המצוות. אבל באופן שיכול לייבם או לחלוץ הרי אי אפשר לכופו לייבם כיון שיכול לומר שאינו חפץ בייבום כי אם בחליצה. ומאיך אי אפשר לכופו על החליצה כיון שהחליצה כלל אינה מוטלת עליו, וכלשונו: אין המצוה חלה עליו, דהרי אינו עושה מעשה, רק עליה דכתיב 'וחלצה נעלו מעל רגלו'. וכן הביא מהרא"ה בספר החינוך שמנה מצות יבום על היבם ומצות חליצה על האשה.

והשדי חמד (מערכת חליצה סימן א אות לה) הביא דברי הישועות יעקב וראייתו מדברי החינוך, וציין כי החיד"א (ברכי יוסף יו"ד סימן שמא אות ו) הוכיח להיפך מדברי החינוך, ממה שסיים על מצות יבום ועל מצות חליצה שנהוגות בזכרים. הרי להדיא שבין מצות יבום ובין מצות חליצה - מוטלות על היבם ולא על היבמה. וזו הוכחת המנחת חינוך המובאת לעיל. וסיים השדי חמד: והגאון [- ישועות יעקב] במחילת כבוד תורתו הרמתה אזיל בתר איפכא, והוא פלא.

ביאור דין נודרת הנאה מיבמה לפי דברי הישועות יעקב בדעת החינוך

והנה לדעת הישועות יעקב בדעת החינוך שמצות יבום מוטלת על היבם ואילו מצות חליצה היא מדיני היבמה, אם כן לא קשה כלל מדין המשנה - שהרי בודאי אין לנו לכופו לקיים מצות חליצה כיון שאין זו מצוה המוטלת עליו, ובעלמא כופין עליו לחלוץ לה כדי שלא תתעגן, אך כיון שהיא שגרמה לכך שתתעגן במה שנדרה ממנו הנאה, שוב אין כופין אותו בעבור זה, אלא אך מבקשים ממנו שיחלוץ לה.

"בישועות
יעקב כתב
שמצות
חליצה
כלל אינה
מוטלת
על היבם,
וכלשונו: אין
המצוה חלה
עליו, הרי
אינו עושה
מעשה,
רק עליה
דכתיב
'וחלצה'
נעלו מעל
רגלו"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

תודה רבה!